

Eugenia Iwona Laska
Rzeszów, Polska**AKTYWNOŚĆ EDUKACYJNA DOROSŁYCH –
WYZWANIEM DLA JEDNOSTKI W WSPÓŁCZESNYM SPOŁECZEŃSTWIE**

Zmiany, jakie dokonały się w Polsce w ciągu ostatnich dziesięcioleci w wielu przestrzeniach, są dla współczesnego człowieka próbą i zarazem wyzwaniem. Obecnie oczekuje się, by pracownicy nadążali za zmianami, jakie dokonują się w otoczeniu, ustawicznie kształcili się w zakresie wykonywanej przez siebie pracy. Wiele dorosłych ludzi zdaje sobie sprawę z tych konieczności i podejmuje te wyzwania edukacyjne.

W Europie XXI wieku obserwuje się wzrost potrzeb ludzi dorosłych na zmiany i uzupełnianie kwalifikacji zawodowych oraz aktywności edukacyjnej. Dbłość o dostosowanie kwalifikacji pracowników do wymagań rynku pracy, formułowanie celów kształcenia i samokształcenia uwzględniających potrzeby rozwojowe ludzi dorosłych dostrzega wielu teoretyków i praktyków m. in. T. Nowacki⁴.

Współcześnie wyłaniają się nowe, dla teorii i praktyki edukacyjnej problemy związane z procesem przekwalifikowania pracowników, kształceniem zawodowym w nowych specjalnościach i edukacją ustawiczną. Uczestniczymy w przyspieszonym procesie zmian we wszystkich przestrzeniach naszego życia. Ten przyspieszony bieg zdarzeń, złożoność sytuacji, wyznaczają nowe zadania człowiekowi. Wszystko to powoduje i zmusza do nowych form aktywności zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Rzeczywistość współczesna jest pełna napięć. Życiu człowieka towarzyszy ambiwalencja, która staje się immanentnym składnikiem naszego bycia; dotyczy człowieka w różnych sytuacjach życiowych, także tych związanych z pracą, bezrobociem, codziennością.

W tak skonstruowanym świecie biografia zostaje jednostce przekazana jako zadanie, które ma realizować w swych działaniach. Droga zawodowa/życiowa człowieka wymaga zmian projektów, staje się wielokrotnie konstruowana na nowo. Stąd edukacja całożyciowa, moim zdaniem, nierozzerwalnie wiąże się z pracą/życiem człowieka.

Rozumienie pojęcia «aktywność edukacyjna dorosłych» przejmuję to słownikowe znaczenie tego terminu. Aktywność, jak określa słownik psychologii, znajdujemy dwa znaczenia.

«Aktywność (activity): 1. ogólny termin dający się stosować jako synonim działania, ruchu, zachowania, procesów psychicznych (...) itp. Z powodu dużego stopnia ogólności termin ten jest łączony z dookreślającymi go przymiotnikami, np., aktywność zorientowana na cel⁵.

(...) «aktywny, czynny (active): 1. funkcjonujący, działający; 2. charakteryzujący specyficzną postawę bądź stanowisko, dzięki którym jednostka spontanicznie inicjuje jakieś zdarzenie lub wpływa na sytuację; 3. określenie opisowe, stosowane jako oznaczenie pozycji kontrolującej i związanej z inicjatywą [...]»⁶.

W Słowniku Języka Polskiego znajdujemy następującą definicję: «Aktywność – 1. skłonność, zdolność do intensywnego działania, do podejmowania inicjatywy, czynny udział w czymś. Aktywność życiowa. Wykazywać aktywność w czymś. Aktywny – 1. skłonny do działania, biorący w czymś żywy udział, pełen inicjatywy, działający: czynny⁷.

Edukacja – «wychowanie, głównie pod względem umysłowym; wykształcenie, nauka [...] Zaczynać, kończyć edukację; Edukować, «wychowywać» [...] kształcić, uczyć⁸.

Dorosły – «taki, który osiągnął odpowiedni wiek, odpowiedni rozwój fizyczny i psychiczny, dojrzały, pełnoletni». Dorosła kobieta; dorośli mężczyźni; dorosły – «człowiek dojrzały, pełnoletni»⁹.

⁴ G. Tadeusiewicz, *Andragogika w okresie transformacji gospodarczej*, «Edukacja Dorosłych» nr 5, Radom 1995, s. 167.

⁵ A.S. Reber, *Słownik psychologii*, pod red. I. Kurcz i K. Skarżyńskiej, Warszawa 2000, s. 33.

⁶ Tamże, s. 33.

⁷ *Słownik Języka Polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1982, s. 27.

⁸ Tamże, s. 515.

Edukacja jest aktywnością ludzką całościową, obejmuje całe życie jednostki, nadto wielce złożoną. Przyjmuje postać: uczenia się, poznawczą, refleksji, medytacji. Według E. Dubas tak rozumiana edukacja jest «[...] niezbywalnym atrybutem człowieczeństwa i koniecznością losu istot wyposażonych we władze poznawcze i emocjonalne»¹⁰. T. Gadacz określa «[...] całe życie trzeba się uczyć życia», «życie i myślenie są nierozzerwalnie związane», «warunkiem umiejętnego życia jest myślenie».

«Edukacja/uczenie się, pojmowane szeroko, są ważne dla bycia, a raczej ciągłego, nieustrudzonego stawania się człowiekiem [...]. Poprzez edukację/uczenie się człowiek dorosły może wciąż dookreślać swą tożsamość i stawać się coraz bardziej dojrzałym – pełnym człowieczeństwa»¹¹. W nawiązaniu do raportu J. Delorsa «[...] w obszarach edukacji «ukryty jest skarb» rozumiany jako szansa na rozwój osobisty a zarazem stanowi przesłankę do budowy całościowej edukacji»¹². Źródła całościowej aktywności edukacyjnej tkwią w wielu uwarunkowaniach m. in. indywidualnych cechach osobowości, motywach, potrzebach, warunkach życia, rozwoju poziomu intelektualnego, determinowane są czynnikami zdrowotnymi i społecznymi. W tym długim okresie życia, człowiek ma możliwość dalszego rozwoju, nierzadko odczuwa potrzebę wewnętrznej przemiany, pojawiają się nowe możliwości, zainteresowania, pasje, działania a nawet potrzeby ogólnorozwojowe, można określić i obserwuje się szeroko pojęte potrzeby edukacyjne.

Aktywność edukacyjna osób dorosłych może przybierać różne formy i przebiegać w różnych przestrzeniach. Możemy mówić o trzech rodzajach uczenia się człowieka: – edukacji formalnej, – edukacji pozaformalnej, – i edukacji nieformalnej¹³. Wymienione formy edukacji stanowią nieodłączny komponent całego życia człowieka.

E. Dubas określa, iż «Edukacja/uczenie się, pojmowane szeroko, są ważne dla bycia, a raczej ciągłego, nieustrudzonego stawania się człowiekiem [...]. Poprzez edukację/uczenie się człowiek dorosły może wciąż dookreślać swą tożsamość i stawać się coraz bardziej dojrzałym – pełnym człowieczeństwa»¹⁴.

Rola psychologii w całościowej edukacji i rozwoju człowieka

Wśród wielu uwarunkowań aktywności edukacyjnej człowieka szczególną uwagę przypisuje się jego rozwojowi psychicznemu oraz możliwościom w ciągu dorastania, dorosłości i starości jednostki. Stan wiedzy psychologicznej dotyczącej całościowego rozwoju człowieka jest rozległy, a rola psychologii staje się podstawowa i znacząca. Z uwagi na wielość poglądów i stanowisk odwołano się do kilku opracowań wydanych współcześnie. Między innymi «Psychologia rozwoju człowieka»¹⁵ pod red. Barbary Harwas – Napierały i Janusza Trempały, «Społeczna psychologia rozwoju» Anny Brzezińskiej¹⁶, «Rozwój psychiczny człowieka w ciągu życia» pod red. Marii Tyszkowej¹⁷.

A. Brzezińska pisze: «Psychologia rozwoju jest dyscypliną o bogatej historii, przeszła istotną ewolucję – od zajmowania się głównie okresem dzieciństwa [...] po analizowanie indywidualnych dróg rozwoju człowieka w okresie całego życia – od narodzin aż po jego kres»¹⁸. Tak więc autorzy podręcznika, przyjęli założenie «iż rozwój nie kończy się wraz z osiągnięciem dorosłości, lecz jest

⁹ Tamże, s. 432.

¹⁰ Za: E. Górnikowska - Zwolak, M. Wójcik; *Soma i psyche w edukacji dojrzałych wiekiem kobiet i mężczyzn*, GWSP, Mysłowice 2011, s. 6.

¹¹ Za: E. Górnikowska – Zwolak, op. cit., s. 6.

¹² Za: K. Pierścienia, *Nieformalna edukacja dorosłych. Wokół zakresów i znaczeń*, «Rocznik Andragogiczny» 2009, s. 92.

¹³ Za: K. Pierścienia, op. cit., s. 92.

¹⁴ E. Dubas, *Auksologia andragogiczna. Dorosłość w przestrzeni rozwoju i edukacji*, «Rocznik Andragogiczny» 2009, s. 143.

¹⁵ *Psychologia rozwoju człowieka*, pod red. nauk. B. Harwas-Napierały i J. Trempały, t. II, Warszawa 2000, t. III, Warszawa 2003.

¹⁶ A. Brzezińska, *Społeczna psychologia rozwoju*, Warszawa 2000.

¹⁷ *Rozwój psychiczny człowieka w ciągu życia*, pod red. M. Tyszkowej, Warszawa 1988.

¹⁸ Za: Z. Wiatrowski, *Dorastanie, dorosłość i starość człowieka w kontekście działalności i kariery zawodowej*, Radom 2000, s. 17.

procesem przekształcania się zachowań i struktury psychicznej człowieka w wymiarze całego życia¹⁹. Z. Pietrasiński do głównych czynników tak przyjętego rozwoju zalicza:

1. Dziedziczność i przemiany organizmu przechodzącego kolejno przez stadium dojrzewania, stabilizacji i starczej inwolucji;

2. Środowisko, a w nim przede wszystkim otoczenie społeczne – cywilizację, kulturę i oddziaływania wychowawcze;

3. Indywidualność i aktywność jednostki²⁰.

A. Brzezińska wskazuje, iż można mówić o kilku czynnikach rozwoju. Wyróżnia:

– zadatki: biologiczne, natura jednostki, wyposażenie genetyczne;

– środowisko: fizyczne, społeczne, organizacja przestrzenna i organizacja czasowa środowiska, stymulacja zewnętrzna, zewnętrzne wpływy niezamierzone;

– wychowanie: wpływy intencjonalne, socjalizacja, kształcenie, nauczanie, ćwiczenie, modelowanie, instruowanie;

– aktywność podmiotu: własna aktywność, spontaniczna aktywność, wewnętrznie motywowana aktywność, działalność²¹.

Z uwagi na to, iż wpływ tych czynników może być różny w konkretnych sytuacjach niektóre z nich mogą być dominujące, stąd przyjęło się wyróżniać różne postacie rozwoju. Można mówić o rozwoju fizycznym, psychicznym, społecznym, moralnym, estetycznym, duchowym, emocjonalnym osobowości²². Nawiązując do różnych rodzajów aktywności ludzkiej można wyróżnić: rozwój kulturalny, edukacyjny, zawodowy oraz inne postacie, które są przedmiotem rozważań teoretycznych i empirycznych socjologów, pedagogów²³ i innych teoretyków.

Wśród wymienionych, przedmiotem dalszej analizy teoretycznej i empirycznej uczyniono aktywność edukacyjną skierowaną podmiotowo, zorientowaną na potrzeby samej, rozwijającej się jednostki²⁴.

Z. Pietrasiński podkreśla, że «celem orientacji podmiotowej jest tworzenie systemu wiedzy autokreacyjnej, wzbogacającej istniejącą wiedzę na temat rozwoju psychicznego człowieka o perspektywę poznawczą i pragmatyczną»²⁵.

Wiek średni 35-60 r.ż. może być okresem największych osiągnięć zawodowych, jak też okresem kryzysu w rozwoju kariery zawodowej. Ocena dotychczasowego życia i dokonań życiowych ma duże znaczenie z punktu widzenia tego, która z tych dwóch ewentualności ma miejsce. Z. Wiatrowski wskazuje, iż «Istnieją przesłanki uzasadniające potrzebę zmian w systemie edukacyjnym współczesnych społeczeństw umożliwiających kontynuację uczenia się w średnim wieku. Rozwijana w naszych czasach edukacja ustawiczna dorosłych potwierdza w całej rozciągłości dalsze możliwości rozwojowe dorosłych»²⁶. Istotnym wymiarem rozwoju osobowości człowieka w średnim wieku są zmiany jakim podlega biografia jednostki, w której ujmowane są sytuacje, wydarzenia i dylematy życiowe. Perspektywa biograficzna pozwala określić ich indywidualny sens w rozwoju człowieka i bieg jego życia²⁷.

Kolejny etap rozwoju człowieka psychologowie określają: okresem późnej starości, wiekiem starzenia się (55 – 60 r.ż. i więcej)²⁸.

¹⁹ *Op. cit.*, s. 17.

²⁰ Z. Pietrasiński, *Rozwój z perspektywy jego podmiotu*, [...] *Rozwój psychiczny człowieka w ciągu życia*, pod. red. M. Tyszkowej, Warszawa 1988, s. 80.

²¹ A. Brzezińska, *Spoleczna psychologia rozwoju*, Warszawa 2000, s. 109.

²² *Psychologia rozwoju człowieka*, *op. cit.*, t. III.

²³ Z. Wiatrowski, *Dorastanie, dorosłość i starość człowieka*, *op. cit.*, s. 18.

²⁴ Za Z. Wiatrowski, *op. cit.*, s. 18.

²⁵ Za Z. Wiatrowski, *op. cit.*, s. 18.

²⁶ Za Z. Wiatrowski, *op. cit.*, s. 25.

²⁷ Za Z. Wiatrowski, *op. cit.*, s. 25.

²⁸ Za Z. Wiatrowski, B. Harwas i J. Napierała, *Psychologia rozwoju człowieka*, podtytuł „Charakterystyka okresów życia człowieka” (w:) *Dorastanie, dorosłość i starość człowieka*, *op. cit.*, s. 19.

W ujęciu S. Klonowicza – starość jako zjawisko należy rozpatrywać w powiązaniu ze starzeniem jako procesem, dostrzegając biologiczne aspekty, ekonomiczne i społeczne konsekwencje²⁹.

Z. Wiatrowski podkreśla, iż «przypisywanie wiekowi kalendarzowemu odpowiednich cech biologicznych, psychologicznych i społecznych nie jest łatwe [...]. Łączy się to z analizą indywidualnych przypadków, wówczas możliwe staje się orzekanie o występowaniu starości biologicznej, psychologicznej, czy też społecznej, możliwa jest też analiza dopełniająca, dotycząca aktywności człowieka starego. W okresie starości znaczące są: stan zdrowia, stan sprawności intelektualnej, powiązań rodzinnych i społecznych³⁰. Podzielam opinię Z. Wiatrowskiego który stwierdza, iż wskutek wydłużania się życia ludzkiego i starzenia się społeczeństw trudno byłoby zaliczyć ludzi w podeszłym wieku do grupy ludzi starych. Korzystniejszym jest traktowanie osoby indywidualnie³¹.

Działalność pedagogów w przestrzeni całościowej edukacji i rozwoju człowieka

Udział nauk pedagogicznych w rozwoju wiedzy o całościowej edukacji człowieka, ciągle się poszerza i wzbogaca. Pedagogika jako nauka o wychowaniu człowieka, o jego edukacji ma bardzo znaczący wkład³². Współcześnie, nie można sobie wyobrazić prawidłowego i pomyślnego całościowego rozwoju i edukacji człowieka bez szeroko rozumianych działań edukacyjnych.

Edukacja tworzy lepsze lub gorsze warunki dla samodzielnego dokonywania w sobie zmian. Między innymi:

- zapewnienie godziwych warunków (sale wykładowe, temperatura w pomieszczeniach, oświetlenie, nauczyciele);
- warunki do uczestnictwa w kulturze artystycznej, sportowej;
- w życiu obywatelskim (samorządy);
- biblioteki, czytelnie;
- tworzenie przyjaznego środowiska uczenia się.

Programy kształcenia dorosłych winny odpowiadać nie tylko na potrzeby ewaluacyjne uczących się ale i zawierać elementy budowania wysokiej samooceny. Ewaluacja i jakość edukacji dorosłych wymagają gruntownych i interdyscyplinarnych badań z wykorzystaniem metod zarówno ilościowych, jak i jakościowych, podkreślają uczestnicy VI Międzynarodowej Konferencji Edukacji Dorosłych w Belem³³.

W kontekście tytułu opracowania, szczególne miejsce przypada aktywności edukacyjnej osób dorosłych. Jak już wspomniano wcześniej literatura dotycząca rozwoju człowieka jest rozległa, wiele uwagi poświęca się na rozwój fizyczny, psychiczny, społeczny, często pisze się o rozwoju osobowościowym.

Aktywność edukacyjna osób dorosłych może przyjmować różne formy i przebiegać w różnych przestrzeniach. Odnosząc się do dokumentu przyjętego przez Komisję Europejską w 2000 r. można mówić o trzech rodzajach uczenia się: edukacji formalnej, edukacji pozaformalnej i edukacji nieformalnej³⁴. Wymienione rodzaje edukacji towarzyszą człowiekowi i stanowią nieodłączny komponent życia ludzkiego.

Człowiek w tym wielkim i dynamicznym świecie został pozostawiony sobie samemu. Sam musi sobie radzić z problemami i sytuacjami na które natrafia w trakcie swojej wędrówki przez życie.

Edukacja formalna zapewnia uzyskanie kwalifikacji potwierdzonych świadectwem lub dyplomem, stanowi w istocie część edukacji. Następna czyli edukacja pozaformalna i nieformalna, są trudniejsze, o wiele bardziej dostępne. Aktywność edukacyjna pozaformalna może mieć miejsce

²⁹ Za Z. Wiatrowski, *op. cit.*, s. 26.

³⁰ Za Z. Wiatrowski, *op. cit.*, s. 27.

³¹ Za Z. Wiatrowski, *op. cit.*, s. 27.

³² Za Z. Wiatrowski, *op. cit.*, s. 29.

³³ A. Frąckowiak, *Wskazania VI Międzynarodowej Konferencji Edukacji Dorosłych w Belem, (w:) Soma i psyche w edukacji dojrzałych wiekiem kobiet i mężczyzn, pod red. E. Górnikowskiej-Zwolak i M. Wójcika, Mysłowice 2011, s. 271.*

³⁴ Za K. Pierścieniak, *Nieformalna edukacja dorosłych. Wokół zakresów i znaczeń, «Rocznik Andragogiczny» 2009, s.92.*

w środowisku pracy, różnego rodzaju organizacjach, stowarzyszeniach, klubach, związkach. Zainteresowani mogą doskonalić posiadane już kompetencje zawodowe, poszerzać kompetencje ogólne, aktualizować je oraz zdobywać szczegółowe umiejętności.

Edukacja formalna

Edukacja formalna to system instytucji oświatowych, który poprzez świadectwa i dyplomy szkolne selekcjonuje uczących się do rozlicznych ról społecznych³⁵. Edukacja formalna ma otwierać drzwi do zatrudnienia. Człowiek, podejmując decyzję wyboru kierunku, chce wyeliminować niepewność dnia następnego. Widzi możliwość osiągnięcia tego stanu poprzez edukację, a następnie kolejne kwalifikacje, kompetencje. Jednostka ma wówczas poczucie dokonywania inwestycji w rozwój i kształcenie się.

Podstawową przestrzenią aktywności edukacyjnej jednostki pozostaje praca zawodowa oraz możliwości jej rozwoju zawodowego. Bowiem stwarza podstawę projektowania indywidualnej ścieżki kariery zawodowej, indywidualnej ścieżki rozwoju, daje poczucie przynależności do zespołu, wyzwala własną aktywność edukacyjną – samoedukację, samokształcenie, stanowi podstawę przedsiębiorczości i inicjatywy pracowniczej oraz osobistej.

Aktywność edukacyjna człowieka jest złożona. Wyznacza ją bowiem szereg czynników zarówno podmiotowych jak i środowiskowych. Aby sprostać problemom aktywności edukacyjnej jednostki, należy wykorzystać możliwości kształtowania osobowości pracowniczej, edukacji pracowników, które będą umożliwiały własny rozwój, wzrost kompetencji. Winny obejmować:

- samoedukację pracowników;
- doksztalcenie, doskonalenie zawodowe w różnych formach.

Aktywność zawodowa jest pochodną aktywności, która jest cechą życiową organizmów, w tym człowieka. Rozumiana jest jako podejmowanie i prowadzenie działań kierowanych różnymi potrzebami lub wymuszanych przez otoczenie³⁶. Aktywność zawodowa jest utożsamiana z pozytywnymi postawami człowieka wobec zadań zawodowych i obowiązków pracowniczych w okresie, gdy praca stanowi jeden z głównych rodzajów działalności oraz sensu życia³⁷. Źródła aktywności zawodowej są warunkowane wieloma czynnikami m.in. w indywidualnych cechach, potrzebach, w warunkach pracy, poziomem zaangażowania emocjonalnego, identyfikacją z zawodem, linią rozwoju zawodowego. Z tego powodu aktywności wyrosło dążenie jednostki do ulepszania wykonywanej pracy.

«Wychowanie dorosłych». Wydaje się, że pod tym terminem trzeba mieć na uwadze, tworzenie warunków do kształtowania postaw i wspierania potrzebujących refleksją nad potrzebą przewidywania skutków własnych działań. Czasy, w których żyjemy, wymagają dokonywania wyborów dróg życiowych.

Interesującym wydaje się pogląd, że w dorosłości osiąga się mądrość i można się nią dzielić z innymi.

Edukacja nieformalna

M. Malewski najszerszy zakres przypisuje edukacji nieformalnej. Określa, iż staje się ona «prawdziwie całościowym procesem, w którym jednostka przyswaja postawy, wartości, umiejętności i wiedzę z powszechnego doświadczenia oraz zasobów i wpływów środowiska życia – rodziny, sąsiedztwa, pracy, i zabawy, z rynku, biblioteki i środków masowego przekazu³⁸. Edukacja ta, podkreśla H. Bednarczyk w sposób naturalny stanowi nieodzowny komponent codziennego życia

³⁵ M. Malewski, *Modele pracy edukacyjnej z ludźmi dorosłymi*, «Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja» 2000 nr. 1; M. Malewski, *Edukacja dorosłych w pojęciowym zgiełku. Próba rekonstrukcji zmieniającej się racjonalności andragogiki*, «Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja» 2001, nr. 2.

³⁶ T. Nowacki, *Leksykon pedagogiki pracy*, Radom 2004, s. 11.

³⁷ B. Baraniak, *Rola kwalifikacji i kompetencji w kreowaniu aktywności zawodowej pracownika*, (w:) *Pedagogika pracy i andragogiki w konstelacji europejskiej i globalnej*, pod red. Z. Wiatrowskiego, Włocławek 2006, s. 170.

³⁸ *Modele pracy*, op. cit., s. 59.

człowieka, nie musi być czynnością świadomą. Dlatego nawet same jednostki, mogą nie dostrzegać, że przyczynia się ona do rozwoju ich wiedzy, umiejętności³⁹.

Jest to przestrzeń edukacji, której członek często nie uświadamia sobie przyswojenia nowych informacji, umiejętności, sprawności czy kompetencji. Stąd nie formułuje się określonych celów, zadań wobec tej formy nabywania wartości, wiadomości, postaw. Edukacja nieformalna związana z codzienną aktywizacją człowieka bywa nieintencjonalna. Staje się poprzez spontaniczne nabywanie doświadczeń, które budują indywidualną tożsamość poznającego podmiotu, odbywa się z łatwością, wielokrotnie, niedostrzegany jest walor tej aktywności⁴⁰. Aktywność edukacyjna nieformalna może obejmować codzienną spontaniczną, nieintencjonalną działalność człowieka.

W tym wypadku człowiek pozyskuje wiadomości, umiejętności, nie potwierdzone żadnymi dokumentami (świadectwem, certyfikatem itp.). W większym zakresie niżli wiedzę, jednostka nabywa umiejętności społeczne, które mogą być inspiracją nowych doświadczeń, poszukiwania w literaturze, czasopiśmie. W moim przekonaniu w tych formach edukacji, jednostka uczy się, zdobywa informacje jakie przynosi mu codzienność. Człowiekowi w tych sytuacjach staje się przyjazna i bliska autoedukacja. Dokonuje refleksji, poszukuje rozwiązań, zastanawia się, pyta osoby bliskie. Na znaczenie pozaformalnej i nieformalnej edukacji dorosłych, edukacji całościowej wskazuje J. Kargul⁴¹. Być może dzięki tej przestrzeni edukacji człowiek może najwięcej uczynić dla siebie, dla rozwoju własnej osobowości, ubogacić siebie wewnątrznie, uczynić swoje życie barwniejszym, ciekawszym, mieć bogatsze kontakty międzyludzkie, możliwość pogłębiania wiary w siebie, poczucia własnej wartości, wzrostu prestiżu.

Inną formą edukacji dorosłych staje się edukacja pozaformalna.

Edukacja pozaformalna

Edukację pozaformalną P. Coombs określa: «Każdą zorganizowaną aktywność edukacyjną usytuowaną poza formalnym systemem oświatowym, niezależnie od tego czy funkcjonuje ona odrębnie czy jest ważnym składnikiem jakiejś szerszej aktywności społecznej; służy ona dającym się identyfikować klientom edukacji i pozwala osiągnąć cele edukacyjne»⁴². Typowymi formami kształcenia nieformalnego są kursy, seminaria, odczyty, koła miłośników, nadto różne postacie dokształcania i doskonalenia zawodowego.

W wypadku edukacji pozaformalnej jednostka ma inne oczekiwania. Głównie koncentruje się na uzupełnianiu wiadomości, pogłębianiu lub poszerzaniu dotychczasowej wiedzy. Podejmując działania edukacyjne, ma na uwadze poszerzenie o aktualną wiedzę swoich kompetencji. W tym przypadku, osoba nie ma na uwadze uczestnicząc w edukacji pozaformalnej zmiany pracy. W tej sytuacji nie posiada dużych nadziei jak to ma miejsce w kształceniu formalnym. Edukacja pozaformalna może mieć miejsce w środowisku pracy oraz w różnego rodzaju organizacjach, stowarzyszeniach, klubach, związkach. Człowiek może doskonalić posiadane kompetencje ogólne, rozwijać pasje, zainteresowania np. artystyczne, fizyczne,

Uściślając, zaprezentowane treści odnoszą się do szeroko rozumianych nauk społecznych, w tym także pedagogiki, gerontologii, nauk przyrodniczych, artystycznych i medycznych oraz psychologii.

A. Zych analizując położenie ludzi dojrzałych, wskazuje na aktywność, jako głównej i znaczącej determinanty jakości życia. Tenże badacz jest przekonany, że «jedną z podstawowych cech wartościowego życia na przełomie dojrzałości i starości jest aktywność. Organizm ludzki jest przeznaczony do aktywności i działania»⁴³. Jakość życia człowieka pozostaje w ścisłym związku z sferą motywacji, to jest ze zdolnością i możliwościami jednostki do zaspokajania potrzeb. Im poziom spełniania znaczących dla człowieka potrzeb jest wyższy, tym lepsza jest jakość jego życia.

³⁹ H. Bednarczyk, *Ustawiczna edukacja dorosłych – nowe zadania pedagogiki pracy* (w:) red. H. Bednarczyk, *Edukacja dorosłych – służba społeczna*, Radom 2002, s. 141.

⁴⁰ E. Górnikowska – Zwolak, M. Wójcik, (red.) *Soma i psyche w edukacji*, op. cit., s. 6.

⁴¹ J. Kargul, *Obszary pozaformalnej i nieformalnej edukacji dorosłych. Przesłanki do budowy teorii edukacji całościowej*, Wrocław 2001.

⁴² Za M. Malewski, *Modele pracy*, op. cit. s. 59.

⁴³ A. Zych, *Człowiek wobec wartości. Szkic z gerontologii społecznej*, Katowice 1999, s. 99.

Jakość życia może przyjmować swoistą i indywidualną formę u konkretnych osób. Jest to uzależnione od subiektywnej ważności i intensywności doświadczania takich przestrzeni jak: warunki finansowe, zdolności funkcjonalne, poczucie zadowolenia z życia rodzinnego, emocjonalność, duchowość, możliwość funkcjonowania społecznego, warunki zdrowotne, orientacja na przyszłość, intymność, zainteresowania, pasja.

Refleksje

Tytułem zakończenia tych rozważań, można podkreślić iż przyspieszony rozwój cywilizacyjny w wielu przestrzeniach życia wymusza i wyznacza nowe zadania współczesnemu człowiekowi. Jednym z nich jest praca zawodowa, która może być dostosowana do wymagań cywilizacyjnych. Wyzwania te nie pozostają obojętne dla aktywności zawodowej, a także, aktywności edukacyjnej jednostki w ciągu jej całego życia. Dzięki pogłębionej aktywności zawodowej, edukacyjnej, współczesny człowiek – staje się osobą w szerokim tego słowa znaczeniu.

W artykule starano się przedstawić w sposób ogólny zjawisko aktywności edukacyjnej dorosłych. Wyodrębniono okres aktywności zawodowej człowieka, jego edukację formalną, nieformalną i pozaformalną. Kolejno skoncentrowano się na dorosłości i starości jednostki we współczesnym społeczeństwie. Okres aktywności edukacyjnej człowieka w dorosłości i starości może być analizowany wieloaspektowo. Można, a nawet staje się potrzebą rozpatrywanie z pozycji różnych dyscyplin naukowych zarówno teoretycznie jak też badań empirycznych. Jedynie badania interdyscyplinarne – mogą dać pełną wiedzę o człowieku, którym się interesujemy, niżli to uzyskujemy w kręgu jednej dyscypliny. Przykładów takich poszukiwań, z punktu oglądu różnych dyscyplin naukowych, mamy coraz więcej. M.in. Z. Wiatrowski, T. Aleksander, E. Górnikowska – Zolak, i inni.

Bibliografia:

1. Baraniak B., Rola kwalifikacji i kompetencji w kreowaniu aktywności zawodowej pracownika, (w:) Pedagogika pracy i andragogiki w konstelacji europejskiej i globalnej, pod red. Z. Wiatrowskiego, Włocławek 2006.
2. Brzezińska A., Społeczna psychologia rozwoju, Warszawa 2000.
3. Dubas E., Auksologia andragogiczna. Dorosłość w przestrzeni rozwoju i edukacji, «Rocznik Andragogiczny» 2009.
4. Frąckowiak A., Wskazania VI Międzynarodowej Konferencji Edukacji Dorosłych w Belem, (w:) Soma i psyche w edukacji dojrzałych wiekiem kobiet i mężczyzn, pod red. E. Górnikowskiej-Zwolak i M. Wójcika, Mysłówice 2011.
5. Górnikowska – Wolak E. , Wójcik M.; Soma i psyche w edukacji dojrzałych kobiet i mężczyzn, GWSP, Mysłówice 2011.
6. Harwas – Napierała B., Trempała J., Psychologia rozwoju człowieka, Warszawa 2000.
7. Kargul J., Obszary pozaformalnej i nieformalnej edukacji dorosłych. Przesłanki do budowy teorii edukacji całonocowej, Wrocław 2001.
8. Laska E.I., Samokształcenia dorosłych działalnością podmiotową, (w:) A. Fabiś, red. Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych, Andragogika jako przedmiot akademicki, Mysłówice – Zakopane 2004.
9. Laska E.I., Proces samokształcenia wobec wyzwań globalizacji, (w:) Doskonalenie edukacji na poziomie wyższym i średnim u progu XXI wieku, red. S. Kmiec, S. Wieczorek, Rzeszów 2004.
10. Malewski M., Model pracy edukacyjnej z ludźmi dorosłymi, «Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja» 2000 nr. 1; M. Malewski, Edukacja dorosłych w pojęciowym zgiełku. Próba rekonstrukcji zmieniającej się racjonalności andragogiki, «Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja» 2001, nr. 2.
11. Nowacki T., Leksykon pedagogiki pracy, Radom 2004.
12. Pierścieniak K., Nieformalna edukacja dorosłych. Wokół zakresów i znaczeń, «Rocznik Andragogiczny» 2009.
13. Pietrusiński Z., Rozwój z perspektywy jego podmiotu, [...] Rozwój psychiczny człowieka w ciągu życia, pod red. M. Tyszkowej, Warszawa 1988.
14. Psychologia rozwoju człowieka, pod red. nauk. B. Harwas-Napierały i J. Trempały, t. II, Warszawa 2000, t. III, Warszawa 2003.
15. Reber A. S., Słownik psychologii, pod red. I. Kurcz i K. Skarżyńskiej, Warszawa 2000.
16. Rozwój psychiczny człowieka w ciągu życia, pod red. M. Tyszkowej, Warszawa 1988.
17. Słownik Języka Polskiego, red. Szymczak M., Warszawa 1982.
18. Tadeusiewicz G. , Andragogika w okresie transformacji gospodarczej, «Edukacja dorosłych» nr 5, Radom 1995.

19. Wiatrowski Z., Dorastanie, dorosłość i starość człowieka w kontekście działalności i kariery zawodowej, Radom 2000.
20. Zych A., Człowiek wobec wartości. Szkic z gerontologii społecznej, Katowice 1999.

W artykule analizowano problematykę aktywności edukacyjnej osób dorosłych. Omówiono rozwój psychiczny człowieka dorosłego oraz możliwości całościowego uczenia się. Wskazano na kształcenie formalne, nieformalne oraz pozaformalne w rozwoju osobowości jednostki.

Słowa kluczowe: aktywność, edukacja osoby dorosłej, edukacja całościowa.

The paper analyzed the problems of educational activities of adults. Discusses the psychological development of adults and opportunities for lifelong learning. Indicated in the formal, informal and non-formal development of individual.

Роман Круль
Жешув, Польща

РЕФЛЕКСИВНИЙ ПРАКТИК ЯК ПОСТУЛЬОВАННИЙ ВЗІРЕЦЬ ВИКЛАДАЧА ВНЗ

У підході до проблеми особистості і професії вчителя в цілому, як в Україні, так і в Польщі чи Словаччині, існує безліч думок щодо очікуваного зразка викладача. Одні бачать його в таких категоріях, як: місія, покликання – інші в категорії професіоналізму і майстерності, що розглядаються інструментально. Ще інші зосереджуються на роздумі, творчості і діалозі.

Концепція викладача, яку пропонуємо розглянути, належить до моделі викладача як рефлексивного практика.

Термін «рефлексивний практик» уводимо з припущення непридатності традиційної епістемології для описання професійної роботи, яку ми назвали «рефлексивною практикою», і яка ставить під сумнів можливість використання «технічної раціональності» в описі вчителя та в програмуванні його навчання (Г. Квятковська, 1997).

Теорія, в службі педагогічної практики, не може бути лише зібранням рекомендацій чи пропозицій. У дійсності викладач конкретизує свій план дій, під впливом обставин конкретної освітньо-виховної ситуації та середовища.

Така залежність виникає з унікальності навчальних обставин, що викликають необхідність буття у своїй практиці освітньо-виховній рефлексивним.

Положення концепції «рефлексивного практика», а також турбота про належне, ефективне виконання своєї професії, удостоїмо мене запрошенням до цього визначного у світі наукового комітету, на цю циклічну наукову конференцію, сприяли глибокому замисленню над своєрідністю педагогічної діяльності викладача.

У своєму викладі ми вказуємо на декілька особливостей педагогічної діяльності викладача, які, на мій погляд, гідні для розгляду на цій конференції.

1. Сутністю діяльності викладача є його здатність до швидкого, практичного і творчого вирішення освітньо-виховної ситуації.

Дійсність, у якій працює нині викладач дуже різноманітна і відзначається високою динамікою змін. Усі, хто навчається і всі, хто навчає незрівняні, тому що кожна людина є унікальною генетичною індивідуальністю. Отже, щоб вирішити багато проблем, недостатньо лише знання теорем і вміння застосовувати перевірені традиційні методи. Від викладача вимагається здатність розуміти кожну із нових ситуацій-завдань і її творче вирішення.

Тим не менш, педагогічна теорія сприймається, як добро, яким обдаровано вчителя-практика, який завдяки застосуванню цієї теорії в своїй діяльності може бути ефективним, уміє вдало виконувати завдання, і добувати успіхи (Я. Рутков'як 1992).